

Писаренко Н.Н.

КОНЦЕПЦІЯ «СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ»: ЗМІСТ, ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

«Суспільство знань» і «інформаційне суспільство» як моделі сучасних форм його розвитку розглядаються в даній статті.

Основним завданням дослідження було акцентувати увагу на найбільш суттєвих характеристиках цих сучасних концепцій з метою їх глибокого пізнання, включаючи аналіз супутніх когнітивних і цифрових розривів.

Обґрунтовується необхідність долучення економічних інструментів в процес прийняття рішень щодо використання нових технологій з метою запобігання когнітивних ризиків.

***Ключові слова:** суспільство знань, інформаційне суспільство, деонтологія, когнітивний розрив, цифровий розрив, мережеве суспільство, мережеві ризики, гуманізація глобального процесу.*

Постановка проблеми. Інформаційна революція, виникнення «інформаційного суспільства» і «суспільства знань» кардинально змінюють життя і спосіб існування всього світу, здійснюють вплив на розвиток світової і національної економіки. Тому дана проблема стає однією з головних для наукових і ділових кіл, бізнесу, багатьох міжнародних організацій і всіх освічених людей.

Концепцію сучасного типу розвитку суспільства намагаються формулювати по-різному. Якщо відійти від інформаційного підходу (суспільно-економічна формація), і застосувати цивілізаційний підхід, то вона може бути сформульована як «Knowledge Society», - тобто «суспільство, засноване на знаннях», або «суспільство знань». Розуміння суті цього визначення або виводиться як похідне від суті інформаційного суспільства, теоретично представленого в працях Д. Белла і О. Тоффлера, або зводиться до визначення сучасного розвитку цивілізації і як «інформаційного суспільства», і, водночас, як «суспільства знань». Хоча на перший погляд проблема їх протиставлення може здаватись надуманою, (на кшталт колишньої дискусивної суперечності - протиставлення «план або ринок»), однак більш детальний розгляд особливостей прояву цих двох понятійних моделей дає змогу краще зрозуміти їх основні характеристики і дійти до логічного висновку щодо того, що накопичення інформації і застосування знань відбуваються одночасно.

Можливо, правильніше було б говорити не про «інформаційне суспільство» і не про «суспільство знань» відокремлено, а розглядати їх у певній діалектичній взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція створена достатньо відомими і визнаними спеціалістами в сфері економіки, соціології і соціальної філософії (Пітер Дракер, Мануель Кастелс, Жак Дерріда, П'єр Рікер, Ален Турен, Юлія Кристева, та іншими). Автори моделі претендують на створення концепції «суспільства знання» як нової моделі розвитку планетарного суспільства. Ця модель розглядається на міжнародному рівні як така, що може стати відповіддю на нові виклики, які ставлять перед людством глобалізація, інформаційна революція, розповсюдження новітніх інформаційних технологій.

Невирішена частина проблеми. В роботах, представлених в спеціальній літературі і присвячених розробці даної концепції, наведені основні характеристики та підкреслена глобальна роль складових «знання» та «інформація» в розвитку суспільства, однак меншою мірою представлені гуманітарний аспект і питання ризиків.

Мета дослідження. Метою статті є уточнення характерних особливостей саме цієї моделі «суспільства знань», аналіз її відмінностей від моделі «інформаційного суспільства», розгляд деяких її сучасних інтерпретацій.

Виклад основного матеріалу. Концепція «суспільства знань» стає дуже популярною в сьогоденні, постулюючи розвиток ідей та підходів Роберта Хатчінса (ще з 1968 р.) та Торстена Хусена (1974), які першими запропонували модель «суспільства, яке навчається», і впроваджуючи думку про те, що в сучасному складному світі, де кожній людині протягом життя доводиться виконувати різні складні завдання, стає необхідним продовжувати «навчатися все життя»!

В доповіді Міжнародної комісії ЮНЕСКО по освіті під головуванням Едгара Фора (1972) відбулася констатація факту появи «суспільства знання», в якому найважливішим є «навчитися навчатися», а пізніше, в Доповіді міжнародної комісії по освіті для XXI сторіччя в 1996 році (під головуванням Жака Делора) було підкреслено, на додаток, що нові інформаційні технології можуть сприяти «постійному оновленню особистої і професійної компетентності».

Тому, можливо, в дослідженні цих питань виникає спокуса ототожнення понять «інформаційне суспільство і суспільство знань», однак слід зазначити, що перший термін розуміється більшою мірою вузько-технологічно, другий же – «суспільство знань» - не зводиться тільки до однієї моделі, і передбачає більшу значимість широкого спектру соціальних, економічних, етичних і політичних параметрів.

Цікавим є твердження, що нові найбільш ефективні способи використання «людського капіталу» потребують нових моделей розвитку, заснованих на «знанні, на взаємодопомозі і всезагальній участі». Однак, зважаючи на нерівномірність передачі інформації та намагання тотального спостереження за нею та її контролю, виникає загроза так званого «цифрового розриву» і «когнітивного розриву» між країнами Півночі і Півдня, а також і навіть всередині одного окремого суспільства, тобто загроза посилення нерівності володіння цими знаннями.

Таким чином, хоча розвиток інформаційних технологій і Інтернету в світі відбувається дуже динамічно, глобальна інформатизація несе в собі небезпеку поглиблення суперечностей сучасного суспільства «однієї п'ятої», де 20% світового населення сконцентрували в своїх руках 80% світових доходів, доповненням так званих «цифрових» і когнітивних розривів (проблем).

Все це говорить про те, що ейфорія з приводу поширення інформаційних технологій як позитивної характеристики «суспільства знання» має змінитися на тверезу оцінку негативних рис цього процесу, і тоді стане очевидно, що «суспільство знання» без рожевих окулярів має бути перш за все орієнтоване на розширення базових прав людини в інформаційній сфері. Тобто, «суспільство знання», включаючи в себе розширення можливостей і прав людини, включаючи інтеграцію, солідарність і участь, - формулює проблему «гуманізації глобалізаційного процесу», поєднання етики і інформації, розповсюдження деонтологічних норм і принципів, які стануть запорукою якості розповсюджених знань.

Сьогодні приблизно тільки 11% населення світу мали змогу користуватись Інтернетом, з них 90% живуть в промислово розвинутих країнах Європи (30%) і Північної Америки (30%), а також в Азіатсько-тихоокеанському регіоні (30%). Виходить, що поняття «світове павутиння», «світова мережа» - дещо перебільшене, оскільки на долю 82% населення світу припадає лише 10% підключень. Все це свідчить про не найкращі можливості для розвитку людського потенціалу в багатьох країнах світу, а саме він є головним ресурсом сучасного розвитку суспільства.

Перепоную стає «цифровий» і «ціновий» розрив. Для прикладу, - в Бангладеш річна вартість підключення до Інтернету дорівнює вартості забезпечення продовольством цілої сім'ї протягом року, на Філіппінах ця послуга є предметом розкоші і є недосяжною навіть для середнього класу.

Стає зрозумілим, що для вирішення проблеми «цифрового розриву» та інших суперечностей інформаційного процесу (простору) недостатньо його вдосконалення тільки технологічними способами, - потрібно вводити економічний аспект. Підтвердженням такої необхідності став Генуезький саміт 2001 року групи «вісімки» (що об'єднує найбільш

розвинуті країни), де був прийнятий план дій по використанню нових технологій в боротьбі з бідністю, і також була створена цільова робоча група ООН для розробки стратегічних дій в цьому напрямку.

Сюди ж можна додати і те, що майже добре відоме: знання перетворилось в важливий фактор суспільного розвитку. Економіка розвинутих країн прогресує, базуючись на глобальній базі знань, яка постійно розширюється. За даними Всесвітнього банку, в більшості країн ОЕСР (організації економічного співробітництва і розвитку), на протязі останніх п'ятнадцяти років зростання додаткової вартості в галузях, які базуються на знаннях, в середньому складало 3%, стабільно перевищуючи темпи загального економічного зростання, що не піднімалися вище 2,3%. Доля цих галузей в сукупній додатковій вартості в Німеччині збільшилась – з 51 до 60%, в Великобританії – з 45 до 51%, в Фінляндії – з 34 до 42%.

На жаль, Україна ще не повною мірою використовує потенційні переваги, які пропонуються «інформаційним суспільством» та суспільством знань. 85% світових «сукупних інвестицій» в науку здійснюють країни – члени ОЕСР, 11% - Індія, Китай і нові розвинуті країни Східної Азії, і тільки 4% - інші країни світу, до яких належить і Україна.

Цікавим є в світлі розгляду цих питань поява нової концепції «мережевого суспільства» як окремого відгалуження від «інформаційного суспільства» в процесі його трансформації (Мануель Кастельс). Відповідно до неї – нові організаційні форми не вкладаються в логіку централізованого простору і звичайних, усталених центрів прийняття рішень, і на заміну вертикальним ієрархіям приходять мережеві горизонтальні відносини, що викликає відповідні зміни, які торкаються багатьох сфер, - від економіки до дозвілля: «економіка пізнання» - нематеріальні ресурси починають відігравати все більш важливу роль в суспільстві, витісняючи роль фізичного капіталу і матеріальних ресурсів. Світ перетворюється в єдиний віртуальний простір планетарного масштабу з дистанційним доступом, стає планетарною школою і бібліотекою. Важливо зазначити, що таким чином формується нова глобальна інформаційна культура, яка знімає межу між виробниками знань та їх отримувачами, що відкриває багато нових можливостей для самовираження, творчості, людського розвитку. Зростає роль інновацій, динаміка пізнання стає визначальною для динаміки розвитку інших сфер як суспільства, так і його окремих інститутів і структур. Практично, всі організації все більше уваги приділяють тому, що у відповідній спеціальній літературі отримало назву «навчальний вимір». Змінюється сама структура поняття «розвиток», в якому значно збільшилась роль знань і навчальних складових. Висновок: широке впровадження інновацій потребує співробітництва держави, світу технічних і економічних наук, виробництва і суспільної спільноти, роль якої постійно зростає.

Змінюється парадигма вищої освіти, - (Болонський Процес), і освіти для дорослих включно, постійний розвиток якої потребує не стільки декретування, скільки зміни психологічного сприйняття, - учнівство має перестати асоціюватись з дитячим віком і підлеглим статусом.

Нова вимога – вчитися протягом всього життя, - має здійснюватись на багатьох загальнодоступних рівнях: особистому, культурному, професійному, соціальному і громадському. Цьому сприяє поява поруч з традиційними університетами університетів віртуальних, яких в світі вже в 2001 році нараховувалось 1180, але, по про прогнозам, до 2020 року кількість студентів в них може перевищити кількість студентів очного навчання.

Виникнення нових форм університетської освіти – «університетських об'єднань мережевої архітектури», - дає шанс в подоланні освітянської нерівності і країнам, які розвиваються, оскільки з економічної точки зору витрати на мережеві вищі навчальні заклади є суттєво нижчими в порівнянні з вартістю створення нових.

У процесі розвитку цієї концепції виникає достатньо багато нових проблемних питань: - таких, як необхідність формування та проведення наукової політики в сфері знання, подолання слабкості інноваційних систем, необхідність примирення наукового і економічного ринків, виникнення так званого «суспільства ризику», що формує проблему

ризиків і гуманітарної безпеки в суспільствах знань. В розвинених країнах нерідко переважають міркування свободи ринку, підприємництва над іншими, а в країнах, які розвиваються, можуть ігноруватися ризики заради розвитку. Ілюструють проблему ризиків також недостатність ресурсів та загроза загострення боротьби за них, кіберзлочинність, загроза мілітаризації знань, прискорення використання неапробованих технологій та продукції, інші загрози, пов'язані з невизначеністю майбутнього нашої планети, тощо. Однак саме по собі становлення суспільства знань, з іншого боку, надає оптимальний інструментарій для прогнозування і точного визначення тих ризиків, які можуть виникнути, та їх успішного подолання. Тобто, сама освіта, як основна характеристика такого суспільства, може стати запорукою та важливим складовим елементом різних форм безпеки.

До цього додається також необхідність формування та розповсюдження « нової етики », застосованої на спільному володінні знаннями і співробітництві, що забезпечить прийнятний баланс між захистом прав на інтелектуальну власність і розповсюдженням знань як суспільного надбання. Принцип визначального доступу до знань виключає їх розгляд чисто як предмету виключно інтелектуальної власності, а практика надає багато прикладів сумісного користування ними.

Цікавою видається еволюція демократичних процесів в « суспільствах знань », яка стимулює оновлення традиційних форм солідарності через сумісну участь в реалізації різних соціальних та економічних проектів. Виникнення такого явища, як « наука без кордонів », супроводжується формуванням якісно нових рис, таких, як розподілена добровільна діяльність вчених, спрямована на створення нового соціального капіталу і суспільного виробництва інформації.

Висновки. Ця нова концепція « суспільства знань » може розглядатися як альтернатива достатньо відомій і поширеній « моделі ринкової економіки », яка базується на розвитку ринку, приватної власності і конкуренції. Не заперечуючи правомірність її існування, модель « суспільства знань », однак, своєю появою запобігає ризикам прийняття якоїсь єдиної моделі розвитку суспільства як ідеальної або єдино вірної.

З іншого боку, необхідно виключити також і ризики утвердження елітарності та технологічного детермінізму на шляху планування майбутнього суспільства, які можуть супроводжувати впровадження цієї нової моделі.

Визначення довгострокових цілей може здійснюватись на основі широкого демократичного обговорення за участю всіх суспільних сил.

Потрібні:

- більш справедлива оцінка знань для боротьби з існуючими розривами;
- більш широка участь всіх зацікавлених сил в рішенні питань доступу до знань;
- більш успішна інтеграція політичних і соціальних сил в області знання.

У « суспільстві знань » головним фактором виробництва стає знання; воно, окрім наукоємного продукту, створює новий тип економічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Варакин Л.Е.* Глобальное информационное общество: Критерии развития и социально-экономические аспекты. – М.: Междунар. акад. связи, 2001.
2. *Ефременко Д.В.* Концепция общества знания и её обратная сторона.// Концепция «общества знания» в современной социальной теории. М., 2010.
3. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУВШЭ, 2000.
4. *Макаров В. Л.* Экономика знаний как социокультурный феномен. М.: Издательство: Эдиториал УРСС, 2001.
5. *Савченко И.В.* Информационное общество или общество знаний?// Современные наукоёмкие технологии. – 2008. - №10.
6. *Соломатина Е.О.* «Общество знания»: новые тенденции в стратегии образования. автореферат по ВПК 09.00.11. М., 2011.

Писаренко Н.Н.

КОНЦЕПЦИЯ «ОБЩЕСТВА ЗНАНИЙ»: СОДЕРЖАНИЕ, ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

«Общество знаний» и «информационное общество» как модели современных форм его развития рассматриваются в данной статье.

Основной задачей исследования было акцентировать внимание на наиболее существенных характеристиках этих современных концепций с целью осознать их глубже, включая анализ сопутствующих когнитивных и цифровых разрывов.

Обосновывается необходимость привлечения экономических инструментов в процесс принятия решений по использованию новых технологий для предотвращения когнитивных рисков.

Ключевые слова: *общество знаний, информационное общество, деонтология, когнитивный разрыв, цифровой разрыв, сетевое общество, сетевые риски, гуманизация глобального процесса.*

Pysarenko N.

«KNOWLEDGE SOCIETY»: CONCEPT AND ESSENTIAL FEATURES

«Knowledge society» and «information society» as the models of contemporary forms of social development are considered in this paper.

The central goal of the research is to focus on the main essential features of these modern conceptions purposing to grasp the essence of these notions more profoundly, taking into account the analysis of co-related cognitive and numeric gaps.

The necessity of application of economic tools in the process of decision making when using new techniques as preventive measures against cognitive risks, is grounded.

Keywords: *knowledge society, information society, deontology, cognitive gap, numeric gap, net society, net risks, humanization of global process.*

УДК 656.615:658.155

Поплавська Н.В.

**ДОСВІД І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ
ПОРТОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

У статті розглянуто роль витрат в галузі водного транспорту. Обґрунтовано стан проблем, пов'язаних з відсутністю єдиного підходу щодо управління витратами портового господарства. Досліджено сучасний стан і проблематичні аспекти класифікації портових витрат.

Ключові слова: *портові витрати, капітальні витрати, експлуатаційні витрати, дисбурсментські витрати, собівартість перевезень.*

Постановка проблеми. Підприємство водного транспорту, як і будь-яке підприємство, що функціонує в ринкових умовах, повинно постійно відслідковувати результати своєї діяльності, що залежить від системи управління витратами з метою економічної самостійності, конкурентоспроможності і стабільного становища на ринку. Вирішення проблеми максимізації прибутку воднотранспортних підприємств досягається не за рахунок економії витрат, а за рахунок досягнення їхньої відповідності задачам розвитку воднотранспортного підприємства. Крім того, важливим і відповідальним моментом формування, оцінки і аналізу витрат є специфіка транспортної галузі та її продукції. Це в